

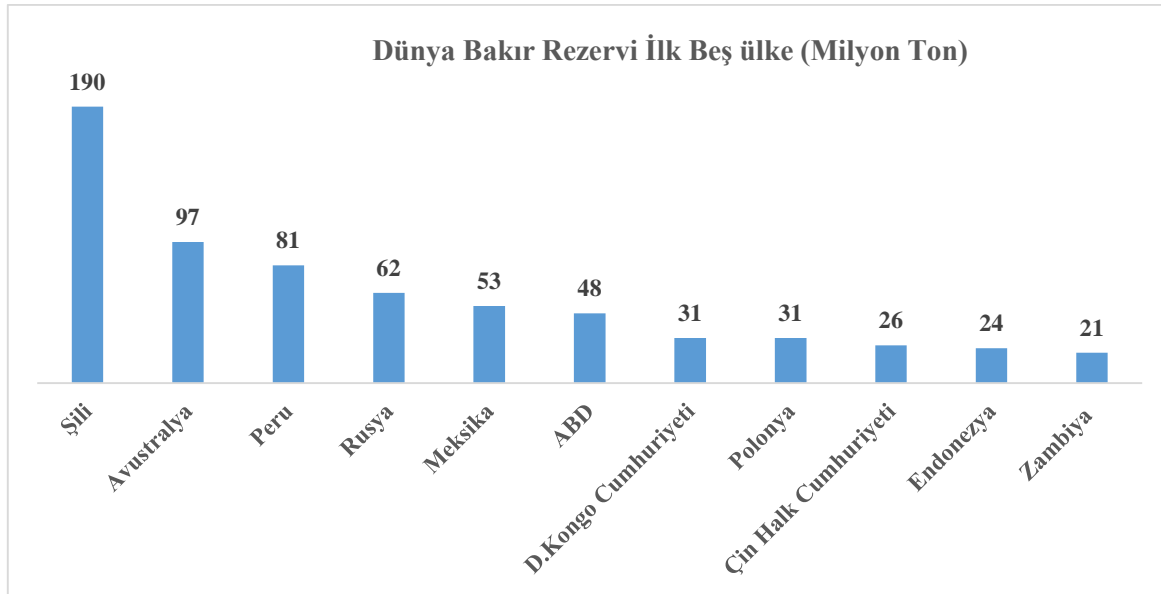
ZAMBİYA BAKIR MADENCİLİĞİ SEKTÖR RAPORU

1. Bakır Madenciliği Sektörüne Küresel Bakış

Bakır, insanlık tarihinde çıkarılan en eski metallerden biri olup yüzyıllardır işlenmekte ve insanlık için önemli bir emtia olma özelliğini taşımaktadır. Söz konusu emtia madencilik ve işleme teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak hayatımızın birçok alanında yer almaktadır.

Bakır, dünyanın birçok coğrafyasında bulunması sebebiyle Dünyada geniş üretim ağına sahip olması, gümüşten sonra tüm metaller içerisinde iletkenliği en yüksek metal olması, diğer metallerle de kolay etkileşime girerek yeni ürünler oluşturması gibi nedenlerden dünyada özellikle sanayi alanında geniş bir kullanım alanına sahiptir. Günümüzde bakır, demir ve alüminyumdan sonra en fazla tüketilen üçüncü metaldir. Söz konusu metalin simgesi Cu ile gösterilmekte olup günümüzde bilinen bakır cevherlerinin yaklaşık %85'i sülfürlü, %15'i oksitli minerallerdir. Bakır ve bakırdan yapılan eşyaların gümrük tarife pozisyonu numarası ikili kodu 74 ile ifade edilmektedir.

2022 yılı Dünyadaki toplam bakır rezervi yaklaşık 890 milyon ton olup ¹ 2022 yılı itibariyle bakır rezervine ne fazla sahip ülkelerin başında 190 milyon tonla Şili gelmekte olup, anılan ülkeyi sırasıyla Avustralya, Peru, Rusya ve Meksika takip etmektedir. Bu ülkeleri sırasıyla ABD, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Polonya, Çin, Endonezya ve Zambiya takip etmektedir.²

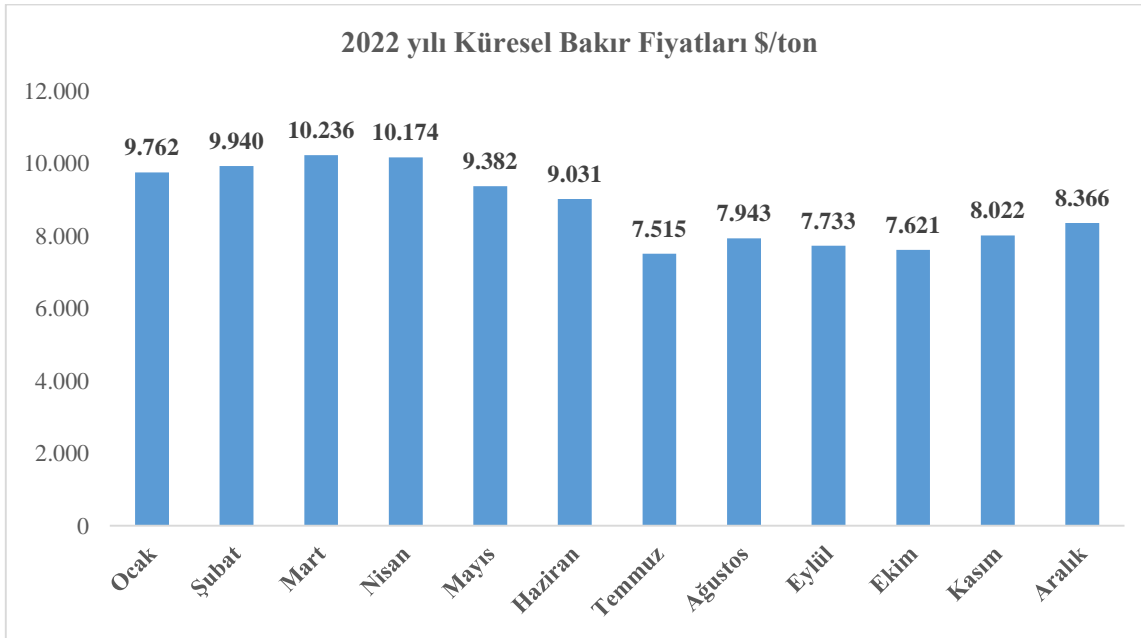
¹ <https://www.statista.com/statistics/1070228/global-copper-reserves/#:~:text=Global%20copper%20reserves%202010%2D2022&text=As%20of%202022%2C%20the%20total,as%20high%20conductivity%20and%20malleability.>

² <https://www.statista.com/statistics/264626/copper-production-by-country/#:~:text=In%202022%2C%20Peru%20produced%202.2,Australia%2C%20Zambia%2C%20and%20Mexico.>

Küresel düzeyde bakır madenciliği sektörünü etkilen başlıca risk faktörleri aşağıda sıralanmıştır.³

Çevresel Riskler- Yeni düzenlemeler	Madene ulaşım ve rezerv riski
Ürün fiyat riski	Ruhsat temin riski
Maden çıkarılmasına ilişkin toplumsal direnç	Tedarik zinciri riski
Siyasi istikrarsızlıklar	İş gücü riski
Küresel ticarete yavaşlama	Mevzuat ve uyumlara ilişkin alt yapı eksikliği

2022 yılı küresel bakır fiyatlarına ilişkin olarak ise 2022 yılı ortalama bakır fiyatı 8.810 \$/ton olarak gerçekleşmiş olup en yüksek aylık ortalama fiyat 10.236 \$/ton ile Mart ayında gerçekleşirken, en düşük fiyat 7.515 \$/ton ile Temmuz ayında gerçekleşmiştir.⁴

Son olarak küresel düzeyde en fazla bakır madeni üretimi yapan 10 firma incelendiğinde ise Freeport McMoRan şirketi yaklaşık 1,5 milyon ton üretimle ilk sırada yer almaktadır. Adı geçen şirketi sırasıyla Codelco (1,14 milyon ton), Grupo Mexico (1,13 milyon ton) ve BHP (1,13 milyon ton) şirketleri takip etmektedir.

³ KPMG Global Mining Outlook 2022

⁴ İDDMİB Bakır Sektörü Aralık Değerlendirmesi

İspanya	2.822	3.325	17,81%
Vietnam	4.242	3.309	-21,99%
Polonya	3.300	3.210	-2,72%
Hindistab	6.693	3.204	-52,12%
Avusturya	3.047	2.783	-8,64%
Hollanda	3.093	2.588	-16,32%

2. Zambiya'nın bakır madenciliği alanındaki durumu

Zambiya bakır madeni rezervi alanında Dünya'da 11. Sırada yer almakta olup söz konusu madenin ihracatında ise 7. Sırada bulunmaktadır. Ülke ekonomisinin önemli bir kompozisyonunu oluşturan bakır madenciliği sektörü iş gücünün anlamlı kısmına istihdam sağlamaktadır. Nitekim Zambiya'nın ihracatının yaklaşık % 70'ini oluşturan bakır ürünü ülke ekonomisinin bel kemiğini oluşturmaktadır.

Zambiya'nın 2022 yılında anılan ürüne ilişkin dış ticaret verileri aşağıda gösterilmiştir. Zambiya bakır ürününde net ihracatçı pozisyonunda olup anılan üründe ithalatı ihracatına oranla oldukça azdır. 2022 yılında Zambiya'nın en fazla 74 nolu tarife bazında bakır ürünü ve eşyası ithalatı gerçekleştirdiği ülkeler sırasıyla Ekvator Ginesi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Güney Afrika Cumhuriyetidir. Ülkemizden söz konusu ürüne ilişkin Zambiya'ya ihracat tutarı bulunmamaktadır.⁷

Zambiya'nın En Fazla Bakır İthalatı Yaptığı İlk 5 Ülke (milyon dolar)

Ekvator Ginesi	6,616
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	3,187
Güney Afrika Cum.	2,610
Çin Halk Cumhuriyeti	1,935
Birleşik Arap Emirlikleri	0,424

Öte yandan Zambiya'nın bakır ürünü ihracatından en fazla ihracat yaptığı ülkelerin başında İsviçre, Çin Halk Cumhuriyeti, Britanya Adaları, Ekvator Ginesi, ABD, Güney Afrika Cumhuriyeti gelmektedir. Ülkemize anılan üründe Zambiya'dan anlamlı düzeyde ithalatı bulunmaktadır.⁸

⁷ www.Trademap.com/ <https://www.zamstats.gov.zm/>

⁸ www.Trademap.com/ <https://www.zamstats.gov.zm/>

Zambiya'nın En Fazla Bakır İhracatı Yaptığı İlk 10 Ülke (milyon dolar)

İsviçre	4.311,13
Çin Halk Cumhuriyeti	2.256,14
Britanya Adaları	1.242,46
Ekvator Ginesi	224,10
ABD	34,02
Güney Afrika Cum.	31,31
Botsvana	18,49
Zimbabve	5,99
Birleşik Arap Emirlikleri	0,47
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	0,35

Ülkenin altılı tarife bazından en fazla ithalat yaptığı ülkeler incelendiğinde ise kükürt, bakır cevheri, madeni yağlar, ilaçlar, traktörler ve gübre ürünleri yer almaktadır.

Zambiya'nın en fazla ithal ettiği ilk 10 ürün (6 lı Tarife- 1000 Dolar)

6 LI KODU	Ürün Adı	2021	2022
250300	Kükürt	113.720	391.847
260300	Bakır cevheri	205.947	375.721
271019	Orta yağlar ve müstahzarlar, petrol veya bitümlü mineraller, biyodizel içermeyen	407.687	305.259
282200	Kobalt Oksitleri	60.647	251.989
300490	Tedavi veya profilaktik amaçlı karıştırılmış veya karıştırılmamış ürünlerden oluşan ilaçlar	213.338	226.055
870121	Yarı römorklar için yol traktörleri, sadece sıkıştırma ateşlemeli içten yanmalı pistonlu olanlar	0	197.288
310210	Üre	141.378	180.133
271012	Hacimce >= %90" olan petrol veya bitümlü minerallerin hafif yağları ve müstahzarları	198.025	171.077
300241	İnsan içinn tıbbi aşular	0	132.632
310520	Azot, fosfor içeren mineral veya kimyasal gübreler	53.289	125.338

Diğer taraftan Zambiya'nın en fazla ihracat gerçekleştirdiği ürün grupları başında bakır, bakır alaşımları, bakır katot ve anotları, kükürt, elektrik enerjisi, ferro siliko mangan, sülfürik asit ve alkolsüz içecekler yer almaktadır.

Zambiya'nın en fazla ihraç ettiği ilk 10 ürün (6 lı Tarife- 1000 Dolar)

6 LI KODU	Ürün Adı	2021	2022
740200	Bakır, rafine edilmemiş; elektrolitik arıtma için bakır anotla	6.225.192	6.155.831
740311	Bakır, rafine edilmiş, katotlar ve katot bölümleri şeklinde	2.016.766	1.722.904
250300	Her çeşit kükürt (süblime kükürt, çöktürülmüş kükürt ve koloidal kükürt hari	108.737	303.518
271600	Elektrik enerjisi	169.566	301.334
720230	Ferro-siliko-mangan	121.173	172.309
740329	"İşlenmemiş bakır alaşımları (bakır-çinko bazlı alaşımlar""pirinç"" hariç), bakır-çinko bazlı alaşımlar	116.461	156.295
280700	Sülfürik asit; oleum	56.289	133.660
260400	Nikel cevherleri ve konsantreleri	83.573	119.218
220299	Alkolsüz içecekler (su, meyve veya sebze suları, süt ve bira hariç)	123.205	113.169

Her iki tablodan da anlaşılacağı üzere Zambiya hem maden ve mineral ihraç hem de imalat ve tarım sanayisinde kullanılmak üzere çeşitli kimyasal ve madeni mineraller ithal eden ülke konumundadır. Bu bakımdan ülkemizin bel kemiğini oluşturan ara ve nihai mal üretiminde bakır ürünü ve cevherinin Zambiya'dan ithal edilerek ve devamında katma değerli ürünlere (motor, elektrik ekipmanları vb.) dönüştürerek bölgemizdeki ve Afrika ülkelerine ihraç edilmesinin yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

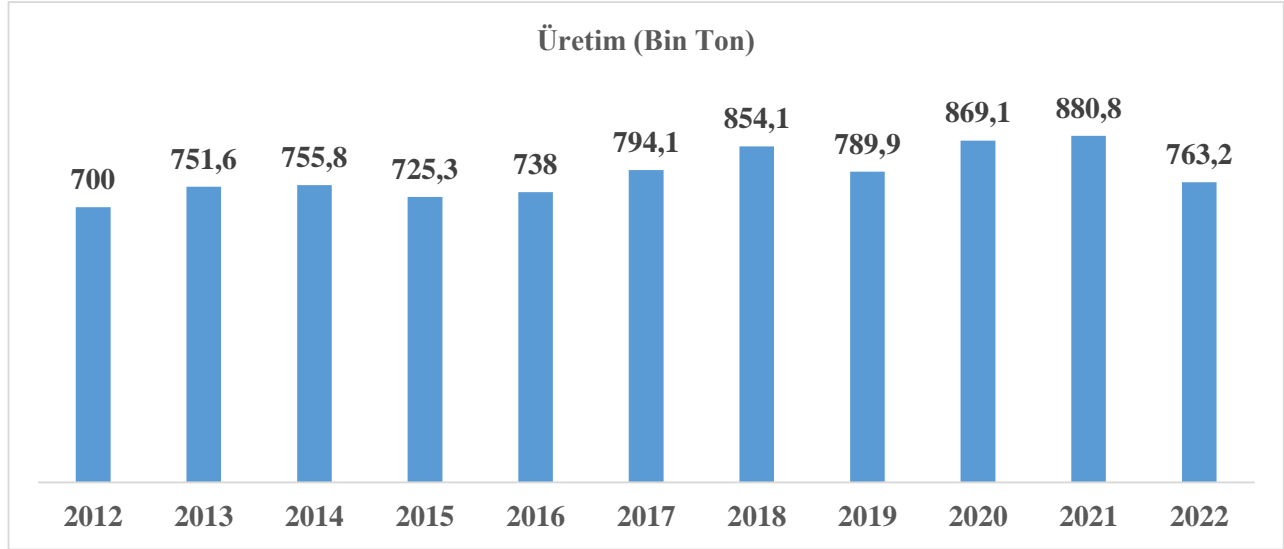
Güney Afrika Cumhuriyeti, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti menşeli firmaların pazardaki hakimiyeti ve fiyat rekabet avantajı ile Zambiya'daki lobi faaliyetleri anılan sektörde bu ülkelerin etkin olmasını sağlamıştır.

Öte yandan ülkemizdeki firmaların madencilik alanındaki teknik beceri, kabiliyet ve know-how kapasitesi ile nitelikli iş gücü rakip firmalara göre firmalarımızı avantajlı hale getirmektedir.

3. Zambiya Bakır Madenciliği Pazarına Genel Bakış

Bölgede Zambiya halkı yaklaşık 100 yıldır bakır madenciliği alanında faaliyet gösterse de teknolojik bakım çıkarılması yaklaşık son 20 yıldır süre gelmektedir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin ardından Afrika kıtasında bakır üretiminde 2. Sırada yer alan Zambiya gelecek 10 yıl içerisinde bakır üretimini 3 milyon tona çıkartmak ve bölgede lider konuma gelmekte istemektedir.

Son 10 yılda ülkede çıkarılan bakır madeni verileri incelendiğinde genel anlamda kapasite artışı istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Nitekim 2012 yılında çıkarılan bakır miktarı 700 bin ton seviyelerinde iken 2022 yılında bu miktar 760 bin ton seviyesinde olmuştur. Böylece hükümet yıllık 3 milyon tonluk bakır çıkarma hedefinin oldukça gerisinde kalmıştır.

Zambiya'daki madenler özel şirketler tarafından işletilmektedir. Fakat Zambiya Devleti sahibi olduğu Zambiya Konsolide Bakır Madenleri Yatırım Holdingi (Zambia Consolidated Copper Mines Investments Holdings Plc -ZCCM-IH) aracılığıyla birçok büyük bakır madenlerine %10-35 arasında değişen oranda ortaklığı bulunmakta olup devletin doğrudan %35 oranında ortak olduğu birkaç büyük bakır madeni de vardır. Ülkedeki maden yatakları ağırlıklı olarak Avustralya, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, İsviçre, Kanada ve Brezilya firmaları tarafından işletilmektedir. Rakip ülke firmaları değerlendirildiğinde ise Zambiya'da bakır madenciliği alanında faaliyet gösteren önemli firmalara ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır.

- **KCM (Konkola Copper Mine, Konkola Bakır Madeni):** Zambiya'nın en büyük bakır madeni olan KCM'in hisselerinin %79,2'ü VEDANTA şirketine ve kalan %20,6'lık kısmı ise Zambia Consolidated Copper Mines-Investments Holdings'e (Zambiya Konsolide Bakır Madenleri Yatırım Holdingi , ZCCM-IH⁹) aittir. Hindistan merkezli şirket, şirketin vaat edilen yatırımı yapmadığı ve lisansını ihlal ettiğini suçlanarak maden için atanan tasfiye memuru sebebiyle Mayıs 2019'dan bu yana Zambiya Devleti ile uzun süredir devam eden bir anlaşmazlık içindedir. 20 Kasım 2021 tarihinde Zambiya mahkemelerinin KCM'in tasfiye işlemlerine izin vermemiştir. Taraflar arası anlaşmazlık halen devam etmekte olup, Londra'da tahkim mahkemesi sürmektedir.

⁹ Zambiya Konsolide Bakır Madenleri Yatırım Holdingi (ZCCM-IH, Zambia Consolidated Copper Mines-Investments Holdings) ülkede madencilik sektöründe önemli yatırımları olan bir yatırım holding şirkettir. Şirketin ortaklık yapısı; %17,3 Zambiya Cumhuriyeti Devleti (GRZ, Government of Zambia), %60,3 Sınai Kalkınma Şirketi (IDC, Industrial Development Corporation, ülkedeki sanayi yatırımlarını ve istihdamı artırmayı hedeflen bir devlet kuruluşu), %15 Ulusal Emeklilik Programı Otoritesi (NAPSA, The National Pension Scheme Authority) ve %7,4 özel yatırımcılar şeklindedir.

- **MCM (Mopani Copper Mine, Mopani Bakır Madeni):** Zambiya'nın en büyük ikinci madeni olan MCM'nin hisselerinin tamamı 2021 yılı Nisan ayında İsviçreli madencilik şirketi Glencore'dan satın alınmıştır. 11 bin işçinin çalıştığı madenin yeni sahibi ZCCM-IH aracılığıyla Zambiya Devleti olmuştur.
- **Barrick Lumwana Bakır Madenleri:** Madenin tamamı, dünyanın en büyük altın madenciliği şirketi olan Kanadalı Barrick şirketine aittir. Lumwana bakır madeni, Copperbelt'teki Solwezi'nin yaklaşık 100 km batısında bulunan geleneksel bir açık ocak (kamyon ve kürek) işletmesidir. 2020 yılı üretimi 12,519 metric tondur.
- **FQM KANSANSHI BAKIR MADENLERİ:** Kansanshi'nin çoğunluk hissedarı, Kanadalı bir madencilik ve keşif şirketi olan FQM, First Quantum Minerals'dir. ZCCM-IH'nin hissesi %20'dir.

“Büyük Dörtlü” olarak adlandırılan bu 4 maden şirketi, Zambiya'nın yıllık bakır üretiminin yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır. Ülkede bakır üretiminin geri kalan kısmını ülkenin Copperbelt bölgesindeki birçok küçük maden şirketi tarafından gerçekleştirilmektedir.

Bu şirketler;

- Lubambe Bakır Madeni (Güney Afrika Afrika Gökkuşluğu Mineralleri ve Brezilya Vale); Chibuluma Madenleri (Jinchuan Group of China'ya ait olan Güney Afrika'daki Metorex);
- NFC Africa Mining (Çin Demir Dışı Metal Madencilik Grubu);
- CNMC Luanshya (NFC Afrika Madenciliği);
- Chambishi Bakır Eritme Şirketi (Çin Demir Dışı Metaller Madencilik Grubu);
- Çin-Metaller Sızıntısı Zambiya (Çin Demir Dışı Metaller Madencilik Grubu);
- Sable Çinko Kabwe (Glencore);
- Albidon (Çin'den Jinchuan Group Resources); ve
- Chambishi Metals (Merkezi Londra olan Eurasian Natural Resources Corporation)

Zambiya Hükümeti de bu küçük madenlerin bazılarında ZCCM-IH aracılığıyla azınlık hissesine sahiptir. Devlet Lubambe Copper Mine'in %20'sine, NFC Africa Mining'in %15'ine, Chibuluma Mines'in %15'ine ve Chambishi Metals'in %10'una sahiptir. ZCCM-IH'nin Zambiya bakır madenlerinde sahip olduğu hisseler “serbest taşıma” hissesidir. Bu durumda herhangi bir maliyet veya kaynak yaratma yükümlülüğü taşınmamakta olup ZCCM-IH'nin sahip olduğu hisseler risksiz olarak değerlendirilmektedir.

4. Bakır Madenciliği Sektörü Pazara Giriş

Zambiya'nın bakır madenleri Copperbelt Eyaletinde yoğunlaşmış olup Ndola, Kitwe, Chingola, Mufulira, Luanshya, Kalulushi ve Chililabombwe bölgelerini de kapsamaktadır. Copperbelt, Zambiya eyaletleri arasında en kentleşmiş ve gelişmiş olanıdır. Bu sebeple anılan sektörde faaliyet gösteren tüm maden şirketlerinin ana ofisleri ya da en az bir şubeleri anılan bölgede bulunmaktadır.

Madencilik sektörü temel anlamda b2b, tedarik, dağıtım ve satış zincirlerine sahip olması nedeniyle nihai kullanıcılar ve ürünü talep edenler imalat ve sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmalardır. Bu nedenle ilgili sektörde firmalarımızın bilinirlikleri ve iş geliştirmeleri kurumsal çaba ile mümkün gözükmemektedir.

4.1 Hedef Bölgeler/Şehirler/Eyaletler

Zambiya’da bakır madenciliği yaygın olarak Kuzey-batı ve Copperbelt eyaletinde çıkarılmaktadır. Şehir özelinde ise Kitwe, Lubungu, Solwezi, Mwinilinga, Mfumbwe’de bakır madeni ocağı yaygın olarak bulunmaktadır.

4.2 Firma Bulma

4.2.1 İlgili Oda/Birlik/Dernek/STKlar Hakkında Bilgi

Zambiya’da madencilik ve mineral alanında tüm yetkiler Maden ve Mineral Geliştirme Bakanlığında olup, anılan Bakanlığın altında yer alan Maden Dairesi Başkanlığı tarafından yönetilmektedir. Mevzuat birincil yetkiyi Maden Müdürüne, Maden Güvenliği Müdürüne, Maden Kadastro Müdürüne ve Jeolojik Araştırma Müdürüne vermektedir. Buna ilave olarak, Maden ve Maden Geliştirme Bakanı direktörlerin eylemleri üzerinde temyiz ve denetleme rolüne sahiptir.

Ayrıca çeşitli dernek birlik, oda ve STK’lar da anılan Bakanlıkla birlikte politika ve program geliştirmede koordineli çalışmaktadır.

Bu kapsamda Zambia Madencilik Odası, Küçük Ölçekli Madencilik Birliği Federasyonu, Maden Araştıran Şirketler Derneği, Maden İşçileri Sendikası, Kadın Madencilik Derneği gibi bir çok kuruluş bulunmaktadır. Söz konusu kuruluşlara ilişkin iletişim bilgileri Ek 1: Sektörde Faaliyet Gösteren Oda/Birlik/Dernek/STKlar İletişim Bilgileri’nde paylaşılmıştır.

4.2.2 İlgili Fuarlar Hakkında Bilgi

Madencilik sektöründe gerçekleştirilen en önemli etkinlikler arasında Zambia International Mining & Energy Conference (ZIMEC) bulunmakta olup söz konusu etkinliğin 11.si 1-2 Kasım 2023 tarihinde Kitwe’de gerçekleştirilecektir. Söz konusu etkinliğe geçtiğimiz yıl 17 ülkeden 500’den fazla katılımcı ve 40’dan fazla şirket stantlı katılım sağlamıştır. Bu etkinlik dışında bölgesel olarak da fuarlar, konferanslar ve iş forumları gerçekleştirilmektedir.

4.2.3 İthalatçı Firma Bilgisi Alınabilecek Açık Kaynaklar

Zambiya’da bakır madenciliği alanında faaliyet gösteren ve Zambia Madencilik Odasına kayıtlı firmalara ilgili odanın web sitesinden ulaşılmaktadır.¹⁰

4.2.4 Ülkenin, Ülkemiz ve Diğer Ülkelerle STA/Tercihli Ticaret Anlaşmaları Hakkında Bilgi

Zambiya 40’dan fazla bölgesel ve uluslararası anlaşmaya taraf olup söz konusu anlaşmalar içerisinde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), SADC (Güney Afrika Kalkınma Topluluğu) ve COMESA (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı) da bulunmaktadır.

¹⁰ <http://mines.org.zm/members-2/>

4.3 Zorunlu Belgeler

Zambiya'daki madencilik sektörünü düzenleyen yasa, 2016 tarihli 14 Sayılı Maden ve Mineral Geliştirme (Değişiklik) Yasası ile değiştirilen 2015 tarihli 11 Sayılı Maden ve Mineral Geliştirme Yasası'dır. (Mines and Minerals Development Act¹¹, MMDA) MMDA, madencilik hakları, lisanslar, büyük ölçekli madencilik hakları, değerli taş madenciliği, sağlık ve güvenlik, çevre koruma ve analiz, telif hakları ve ücretleri düzenlemektedir.

Madencilik hakları, maden arama ve madencilik lisansları bu yasa kapsamında düzenlenmektedir. Bir kişinin bakır madeni keşfi veya arama faaliyetleri yürütmesi, arama hakkı elde etmesi ve madencilik faaliyetleri yürütmesi veya bakır madeni satması için Maden Kadastro Müdürlüğü'ne başvurması gerekmektedir. Anılan mevzuatın 3. Bölümünün 12. Kısımında herhangi bir kişinin madencilik hakkı, maden işleme lisansı veya altın arama sertifikası olmadan herhangi bir keşif faaliyetinde bulunmasını yasaklamış olup bakır madeni arama haklarını elde etmek için, başvuru sahibi Maden Kadastro Müdürüne bir arama ruhsatı başvurusunda bulunmalı ve önceden belirlenmiş bir ücret ödemelidir. Bakanlığın Maden Ruhsat Komisyonu başvurunun mevzuat hükümlerine uygun olması halinde başvurunun alınmasından itibaren 60 gün içinde başvuru sahibine arama ruhsatı verebilmektedir.

Arama ruhsatı, sahibine ruhsatta belirtilen madenler için arama sahasında arama yapma ve bu faaliyetlerin yürütülmesi için gerekli veya tesadüfi tüm diğer iş ve işleri yapma konusunda münhasır haklar oluşmaktadır. Ayrıca, madencilik yapmak ve madenleri elden çıkarmak isteyen bir kişinin öncelikle yukarıdaki yasa kapsamında verilen bir madencilik hakkı veya maden ruhsatı alması gerekmekte ve maden hakkının elde edilebilmesi için başvuru sahibinin Maden Kadastro Müdürlüğü'ne başvurarak maden hakkı başvurusunda bulunması gerekmektedir. Yasa, madencilik hakları ile yüzey hakları arasında ayırım yapmış olup keşif veya madencilik yapma hakkının sahibi, otomatik olarak arazi yüzeyini kullanma hakkına sahip olamamaktadır.

Ancak, maden arazisi sahibi arazi yüzeyi ile ilgili olarak aşağıdaki haklara sahip olabilir:

- i) Madencilik faaliyetleri için maden sahasına girmek ve yüzeyde veya yüzeyin altında makul önlemleri almak;
- ii) Madencilik faaliyetlerini yürütmek ve bu faaliyetlerin yürütülmesi için gerekli olan diğer tüm iş ve işleri yapmak;
- iii) Geri kazanılan mineral ürünleri imha etmek;
- iv) Herhangi bir mineral veya atık ürünü istiflemek veya boşaltmak ve
- v) Madencilik faaliyetleri sırasında geri kazanılan madenlerin çıkarılması, taşınması, işlenmesi veya işlenmesi amacıyla gerekli teçhizat ve binaları inşa etmek.

Maden Arama Lisansı müracaatları Maden Kadastro Müdürlüğüne yapılmaktadır. Küçük ölçekli ve büyük ölçekli olmak üzere 2 tip lisans mevcuttur. Küçük ölçekli arama lisanslarındaki arazi büyüklüğü 10 ila 1,000 hektar, büyük ölçekli lisanslarda ise 1,001 ile 200.000 hektar aralığında olması gerekmektedir. Dört yıl olarak düzenlenen lisansların üçer yılı aşmamak kaydıyla iki defa

¹¹<https://www.parliament.gov.zm/sites/default/files/documents/acts/The%20Mines%20and%20Minerals%20Act%2C%202015.pdf>

uzatılması ilgili şartların sağlanması halinde mümkündür. Böylelikle her iki ölçekli arama lisansları için azami süre 10 yıldır.

Madencilik Lisansı: Lisans müracaatları Maden Kadastro Müdürlüğüne yapılmaktadır. Artisanal, küçük ölçekli ve büyük ölçekli olmak üzere üç farklı madencilik lisansı düzenlenmektedir. Lisanslara ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.¹²

<i>Lisans cinsi</i>	<i>Arazi büyüklüğü</i>	<i>Lisans süresi (en fazla süre)</i>	<i>Lisans Harç ve Yenileme Bedeli</i>
Artisanal	3,34 - 6,68 hektar	2 yıl	900 ZMK
Küçük ölçekli	10 - 400 hektar	10 yıl	4.500 ZMK
Büyük ölçekli	401 - 25.000 hektar	25 yıl	48.000 ZMK

Maden arama izinlerinin, küçük ölçekli maden ruhsatlarının Zambiya vatandaşı olmayan bir kişiye veya anılan Yasa tarafından tanımlandığı şekilde vatandaşa ait olmayan bir şirkete verilemeyeceğine dikkat edilmelidir. Büyük ölçekli maden ruhsatı sahipleri için yabancı mülkiyete ilişkin herhangi bir kısıtlama yoktur. Ayrıca, Yasa kapsamında, Zambiya vatandaşı olmayan bir kişiye veya vatandaşa ait olmayan bir şirkete artisanal madencilik hakları, maden ticareti izinleri ve altın arama sertifikaları verilmemekte ve artisanal madenciligi yalnızca bir vatandaş veya tamamen vatandaşlardan oluşan bir kooperatif tarafından gerçekleştirilmektedir.

4.4 Lojistik (nakliye süresi, en fazla tercih edilen taşıma modları, güzergahlar v.b.)

Zambiya'nın denize kıyısının bulunmaması (land-locked country) nedeniyle, Zambiya'ya mal ve ürün sevkiyatı Güney Afrika Cumhuriyeti, Mozambik (Beira Limanı), Tanzanya (Darüsselam) ve Namibya (Walvisbay) üzerinden yapılmaktadır. Türkiye'den ithalat söz konusu olduğunda mallar genellikle Tanzanya (Darüsselam) veya Mozambik (Beira şehri) üzerinden ülkeye getirilmektedir. Taşıma, Tanzanya veya Mozambik üzerinden yaklaşık 3-4 hafta sürmektedir. Ayrıca, Namibya üzerinden de mallar ülkeye taşınabilmektedir.

Bununla birlikte, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Durban Limanı'nından yapılan sevkiyatların taşıma maliyetlerinin oldukça yüksek olması nedeniyle anılan liman pek tercih edilmemektedir. Ülke içerisinde mal sevkiyatının sadece karayolu ile yapılabilmesi, bu yolların yetersiz, bozuk ve bir gidiş- bir geliş olması, karayolu ağının ülkenin lojistik açısından en önemli sorunlardır. Ülkede demiryolu hatlarının hemen hemen hiç olmaması yolcu ve ürün taşınmasına olanak tanımamakta ve bu sebeple ülkede navlun ve taşıma maliyetleri oldukça yüksektir.

4.5 İş Yapma Kolaylığı, İş Kültürü

Zambiya Afrika ülkeleri içerisinde siyasal istikrarın olduğu, demokratik ülkelerin başında gelmektedir. İş kültürü, genel olarak nazik ve ılımlı olan Zambiya'da politikacılarla, işadamlarıyla ve hatta sıradan insanlarla olumsuz ilişkiler kurmak yerel kültürde hoş karşılanmamaktadır. İş görüşmelerindeki genel tavır ve adetler, Avrupa kültürüne oldukça yakındır.

¹² <http://www.businesslicenses.gov.zm/license/id/313>

Dünya Bankası *Doing Business Raporu* (2020) bilgilerine göre; Zambiya, iş yapma kolaylığı bakımından dünya genelinde 85 inci sırada yer almaktadır. Bu çerçevede Zambiya’da iş ortamı, komşu ülkelere kıyasla “daha kolay” olarak algılanmaya devam etmektedir. Örneğin, Namibya (104.), Malavi (109.), Mozambik (138.), Zimbabve (140.), Tanzania (141.), Angola (177.)’ya kıyasla Zambiya’da iş yapmak daha kolay görülmektedir. Ülkede, Nijerya (131.), Etiyopya (159.) gibi büyük ekonomilere kıyasla dahi daha kolay iş yapılabilir. Aynı yılın alt verileri incelendiğinde ise Zambiya’da işe başlamak (117.), elektriğe erişim (129.), sınır ötesi ticarete (155.) ve krediye erişime (4.) zorlaşmıştır. Ülke, firmaların kayıt ücretlerini yükseltmiştir. Ancak, inşaat izinlerinin alınmasına (67.), mülkiyet kaydına (150.) ve küçük yatırımcının korunması (72.) ilişkin kolaylıklarda iyileşme kaydedilmiştir.

4.6 İthalat Vergileri (gümrük vergisi, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, ilave gümrük vergisi, anti dumping vergisi vb.)

Armonize Mal Tanımı ve Kodlama Sistemini kullanmakta olan ülkede gümrük vergi oranları dört farklı oranda uygulanmaktadır. Gümrük vergisi, bitmiş ürünler için genellikle %25, ara mamuller için genellikle %15 ve hammadde ve sermaye malları için %0 ile %5 arasında değişmekte olup uygulanan ortalama gümrük vergisi oranı %14 civarındadır.

COMESA üyesi olan Zambiya, diğer üye ülkelerden ithal edilen mallara gümrük kolaylığı uygulamaktadır. COMESA STA üyelerinden ithal edilen mallar gümrüksüzken, diğer COMESA üyelerinden yapılan ithalatlar düşük gümrük tarifelere tabidir. Bunun yanında 2012 yılından itibaren malın menşe belgesi taşıması halinde, Güney Afrika Cumhuriyeti de dahil olmak üzere serbest ticaret anlaşmasına dahil SADC üyelerinden (Angola, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Şeysteller Cumhuriyeti hariç) ithal edilen mallar için sıfır gümrük tarifesi uygulamaktadır. Bakır ve bakır cevheri özelinde ise ülkemizden Zambiya’ya bakır ithalatında ve ihracatında karşılıklı olarak % 0 tarife uygulamaktadır.

Kurumlar vergisi oranı Zambiya’da standart olarak %30 olarak uygulanmakta olup¹³ sektörel farklılıklar göstermektedir. Bakır ve madencilik sektöründe kurumlar vergisi % 30 olarak uygulanmaktadır.

İşletme Payı Vergisi (Royalty Tax) kapsamında madencilik firmalarının temettü dağıtımında stopaj vergisi muafiyeti bulunmakla beraber, madencilik sektöründe işletme payı vergisi (royalty) ilgili sektördeki yatırımcı istihdam sayısı ile çıktı miktarının artırılması ve uluslararası standartlara da uyum açısından bir önceki yıla göre güncelleme yapılarak vergi oranı %5.5-%10’dan %4-10 arasında vergi oranlarına güncellenmiştir.

Bakır (Norm Fiyat/Ton Aralığı)	Mineral İşletme Payı	Vergilendirilecek Tutar
<4.000 \$	%4	İlk 4.000 \$
4.001 \$ ve 5.000 \$ altında	%6.5	Sonraki 1.000 \$
5.001 \$ ve 7.000 \$ altında	%8.5	Sonraki 2.000 \$
7.000 \$ ve üzeri	%10	Denk

¹³ 1 Ocak 2022 tarihinden önce % 35 olarak uygulanmaktaydı.

Mülkiyet Devri Vergilerine (Property Transfer Tax) ilişkin olarak ise 2018 yılından itibaren “fikri mülkiyet” transferine %5 oranında uygulanan vergi oranı 2023 yılında ilgili alanda yerel kaynakların mobilitesini artırmak amacıyla %7,5’e yükseltilmiştir. Ancak fikri mülkiyet hakkı transferi kapsamında, “mülkiyetin sahipliği” değişmiyorsa mülkiyet devri vergi yükü doğmamaktadır.

Kategori	Oran (%)
Madencilik hakkı / Madencilik hakkı üzerinde faiz devri ya da satışı	%10,
Madeni keşfeden firma tarafından yapılan Madencilik Hakkı devri ya da satışı	%7,5
Maden İşleme Ruhsatı satışı ya da devri	%7,5
Mineral İşletme Ruhsatı satışı ya da devri	%10

4.7 Ödeme Şekilleri (mevcut durum/tavsiye edilen ödeme şekilleri)

Birçok Afrika ülkesinde olduğu gibi Zambiya’da da ödemeler vadeli olarak gerçekleştirilmektedir. Ortalama vade süresi 30-45 günü bulmaktadır. Ülkede bankacılık sisteminin gelişmiş olması dış ticaret ödemelerinde kolaylık yaratmaktadır. İhracat yapacak firmalarımızın açığa satış yapmamaları ve en azından malın maliyetini kurtarır nitelikte bir ödemenin (%60-%70) peşinen temin edilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

5. Fırsatlar ve Tehditler

Özet olarak Zambiya’ya yatırım ortamının güçlü, zayıf, fırsat ve tehdit alanları değerlendirildiğinde

6. Belirtilmesinde Fayda Görülen Diğer Hususlar

Ülkede dalgalı kur rejimi uygulanmakta olup, güncel döviz kurlarına Zambiya Merkez Bankasının (Bank of Zambia-BoZ) ilgili sayfasından erişilebilmektedir.¹⁴ Ayrıca ülkeye seyahatlerde döviz alış ve satış işlemlerini bankalardan, ruhsatlı döviz bürolarından Merkez Bankasındaki güncel kurun takip edilerek yapılması önem arz etmektedir.

Ülkedeki 2023 yılı resmi tatiller aşağıda sıralanmıştır.

Resmi Tatil Günü	Tarih
Yeni Yıl	01 Ocak 2023
Uluslararası Kadınlar Günü	08 Mart 2023
Gençlik Günü	12 Mart 2023
Paskalya	8-10 Nisan 2023
Kenneth Kaunda Günü	28 Nisan 2023
İşçi Bayramı	01 Mayıs 2023
İşçi Bayramı (Tatil Günü)	02 Mayıs 2023
Afrika Özgürlük Günü	25 Mayıs 2023
Kahramanlar Günü	03 Temmuz 2023
Birleşme Günü	04 Temmuz 2023
Çiftçi Günü	07 Ağustos 2023
Ulusal Dualar, Tövbe ve Uzlaşma Günü	18 Ekim 2023
Bağımsızlık Günü	24 Ekim 2023
Noel	25 Aralık 2023
Noel (Tatil Günü)	26 Aralık 2023

Kamu ve özel sektör mesai saatleri pazartesi - cuma günleri arasında 8.00 - 13.00 saat ve 14.00 - 17.00 saatleri arasındadır. Cuma günü öğleden sonra Zambiyalı muhataplar tarafından telefona cevaplar verilmesinde gecikmeler ve aksaklıklar olabilmektedir. Bu kapsamda muhatap firma arasında yapılacak önemli görülen görüşme ve toplantıların Cuma gününe ve özellikle öğle sonrasına bırakılmamasında fayda bulunmaktadır. Zambiya CAT olarak nitelendirilen Orta Afrika Saat dilimini (GMT+2) kullanmakta olup yerel saat ülkemizden bir saat geridedir.

7. Sonuç ve Değerlendirme

Afrika anakarasının en demokratik ve siyasi bakımdan en istikrarlı ülkelerinden bir olan Zambiya'da ekonominin bel kemiğini madencilik sektörü oluşturmakta olup bakır üretiminde Dünyada 7. Sırada ve Afrika Kıtasında ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin ardından 2. Sırada gelmektedir. İhracat gelirlerinin yaklaşık %70'ini bakır ihracatı oluşturmakta olup bu sebeple ülke ekonomisindeki yıllık büyüme bakır fiyatındaki dalgalanmalar ile bu madenlerden elde edilen gelirlere karşı son derece hassastır. Söz konusu ülke bakırı ham madde olarak ihraç etmekte ve

¹⁴ <https://www.boz.zm/>

diğer ülkelerden işlenmiş bakır ürünü tedarik etmektedir. Gerek bakır madenleri alanı zenginliği ile gerekse bakır ithalatında ülkemiz açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu açıktır.

8. Yararlanılan Kaynaklar

- ✓ <https://www.boz.zm/>
- ✓ <http://www.businesslicenses.gov.zm/license/id/313>
- ✓ <http://www.businesslicenses.gov.zm/license/id/313>
- ✓ <https://www.parliament.gov.zm/sites/default/files/documents/acts/The%20Mines%20and%20Minerals%20Act%2C%202015.pdf>
- ✓ <http://mines.org.zm/members-2/>
- ✓ www.Trademap.com/
- ✓ www.zamstats.gov.zm/
- ✓ https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c74%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1
- ✓ İDDMİB Bakır Sektörü Aralık Değerlendirmesi
- ✓ KPMG Global Mining Outlook 2022
- ✓ <https://www.statista.com/statistics/1070228/global-copper-reserves/#:~:text=Global%20copper%20reserves%202010%2D2022&text=As%20of%202022%2C%20the%20total,as%20high%20conductivity%20and%20malleability.>
- ✓ <https://www.statista.com/statistics/264626/copper-production-by-country/#:~:text=In%202022%2C%20Peru%20produced%202.2,Australia%2C%20Zambia%2C%20and%20Mexico>

Ekler:

Ek 1: Sektörde Faaliyet Gösteren Oda/Birlik/Dernek/STKlar İletişim Bilgileri

UNVAN	TELEFON	E-POSTA	ADRES
Zambia Consolidated Copper Mines Investments Holdings (ZCCM-IH)	Tel: +260 211 388 000	Email: corporate@zccm-ih.com.zm / bwalya.chiti@zccm-ih.com.zm / loisa.mbatha@zccm-ih.com.zm Web: https://www.zccm-ih.com.zm/ ,Facebook: https://www.facebook.com/zccmihshares/	ZCCM-IH OFFICE PARK, Stand No. 16806, Alick Nkhata Road, Mass Media Area, Lusaka, Zambia.
Zambia Chamber of Mines	Tel: +260 211 257 643 / +260 211 258 383-4 Cell: +260 957 638 015 / +260 773 505 831	Email: info@mines.org.zm Web: http://mines.org.zm/ Facebook: https://www.facebook.com/ZambiaChamberofMines/	Mpile Office park, Cathedral Hill, 74 Independence Avenue P. O. Box 51393 RW, Lusaka, Zambia.
Federation of Small Scale Mining associations of Zambia (FSSMAZ)	Cell: +260 977 801 759	Email: fedessa@rocketmail.com / mapalo2004@yahoo.com / joemwansa2002@yahoo.com	Behind Business Park, Lusaka, Zambia.

Association of Zambian Mineral Exploration Companies (AZMEC)	Cell: +260 211 257 964	Email: info@azmec.co.zm Web: https://www.azmec.co.zm/ Facebook: https://www.facebook.com/profile.php?id=100094866203387	UCZ Synod Complex Plot 896/10 Mosi-Oa- Tunya Road, Woodlands, Lusaka, Zambia.
Mineworkers' Union of Zambia	Tel: +260 212 224 379	Email: jchewe30@gmail.com / muzheadoffice@yahoo.com	Kitwe, Zambia.
Association for Zambian Women in Mining (AZWIM)	Cell: +260 971 671 911	Email: nanga@africamail.com	Lusaka, Zambia.

Ek 2: Sektörde Düzenlenen Fuarlar

Etkinlik Adı	Tarihi	Yeri
11th Zambia International Mining & Energy Conference (ZIMEC)	1-2 Kasım 2023	Kitwe - Zambiya

Ek 3: Sektörde Önemli Dergi ve Yayınlar

Dergi-Yayın Adı	Yayımlanma Periyodu	Kaynak
Zambia Chamber of Mines Newsletter	Aylık	http://mines.org.zm/mining-in- zambia/copper/

Ek 4: İhalelerin Takip Edilebileceği Portallar

İhale Adresi
https://eprocure.zppa.org.zm/epps/viewCFTSAction.do
https://www.onlinetenders.co.za/tenders/zambia/
www.tenderzambia.com